

Niektoré problémy organizácie a dislokácie československej armády v rokoch 1945–1949

Plukovník ing. Ján Lipták, CSc.

Mierová organizácia a dislokácia armády, ako aj celková jej veľkosť, sú determinované celým radom faktorov. Limitujúcimi faktormi sú predovšetkým politické ciele štátu a jeho ekonomické možnosti. Veľkosť armády je v neposlednom rade aj závislá na počte obyvateľstva. Okrem týchto limitujúcich faktorov vplyva na budovanie mierovej armády mnoho ďalších faktorov, ako napr.:

- charakter ozbrojeného zápasu, najmä však charakter počiatočného obdobia vojny;

- medzinárodná situácia a úlohy vyplývajúce zo spojeneckých záväzkov;

- geografická poloha štátu a zemepisná povaha územia;

- mobilizačný systém a stupeň mobilizačnej i bojovej pohotovosti;

- koncepcia obrany a požiadavky krytu hraníc, územia a mobilizácie;

- ubytovacie kapacity atď.

V tejto krátkej stati si nekladiem za úlohu analýzu všetkých faktorov vplyvajúcich na vývoj organizácie a dislokácie československej armády v uvedenom období. Hlavnú pozornosť venujem tým determinantám, ktoré sú v danej dobe pri konkrétnom riešení problémov podstatné.

Základné a východiskové dokumenty pre povojnovú výstavbu československej armády

Československá buržoázna republika a jej pomerne silná, dobre vyzbrojená i vycvičená armáda bola politicky rozbitá ešte v predvečer 2. svetovej vojny spôsobom, ktorý v dôsledku triedneho subjektivismu vládnucej buržoázie nepripustil ozbrojenú konfrontáciu s fašistickým Nemeckom.

Počas 2. svetovej vojny sa v domácom a zahraničnom ozbrojenom odboji formovali základy novej československej armády, ktorej charakter je v obecných kontúrach pregnantne vyjadrený v dvoch základných politických dokumentoch vojen-skodoktrinálnej povahy:

a) Dňa 12. 12. 1943 bol v Moskve podpísaný jeden z najvýznamnejších dokumentov v histórii československej zahraničnej politiky, Československo-sovietska zmluva o priateľstve, vzájomnej pomoci a povojnovej spolupráci. Táto zmluva zakotvila niektoré zásadné zmeny v takej životnej otázke pre naše národy, akou je obrana proti nemeckej expanzívnej a mocenskej politike. Zo zmluvy vyplývalo, že nová vojenská doktrína povojnového československého štátu bude spáť so sovietskou vojenskou doktrínou v otázkach riešenia spoločných úloh obrany proti možnému nebezpečenstvu nového „Drang nach

Osten“ zo strany Nemecka, ako aj jeho prípadných spojencov. Zmluva bola východiskom pre celkové zmeny povojnového postavenia ČSR v Európe, ako v zmysle politickom, ekonomickom, tak aj vojenskom. Zmluvu musel vysoko hodnotiť i predstaviteľ buržoázie — vtedajší prezident Beneš, ktorý hneď po vstupe na oslobodené územie označil túto zmluvu ako pilier, o ktorý sa bude opierať náš budúci bezpečnostný systém.

b) Dňa 5. 4. 1945 bol v Košiciach vyhlásený prvý program vlády Národného frontu, ktorý vošiel do dejín našich národov ako Košický vládny program (v ďalšom KVP). Tento vládny program patrí k najvýznamnejším štátnickým dokumentom v dejinách nášho samostatného štátu. Tento program nielen potvrdil československo-sovietsku zmluvu z 12. 12. 1943, ale povýšil jej zásady na najtesnejšie spojenectvo, ktoré „... bude vláda považovať za neochvejnú vodčiu líniu československej zahraničnej politiky ...“, že táto zmluva „... bude určovať pre celú budúcnosť zahranične politickú pozíciu nášho štátu“.¹⁾

O otázkach výstavby našej armády sa v KVP hovorí, že to bude nová armáda, skutočne demokratická a antifašistická. V armáde bude navždy skoncované s tzv. nepolitickosťou, že jej základom budú naše jednotky bojujúce na frontách druhej svetovej vojny, príslušníci domáceho odboja, ale najmä 1. Čs. armádny zbor v ZSSR. Tento zahraničný a domáci odboj sa mal stať aj základom nových tradícií našich národov a armády. Tým bola zahrnutá stará tradícia legionárstva. KVP hovorí jednoznačne o úlohe Sovietskej armády pri budovaní našej novej ľudovej armády: „Aby bola umožnená čo nejužší bojová spolupráca s Rudou armádou, nutná v zájmu víťazství i našej budúcnosti, budov organizace, výzbroj a výcvik nové čs. bran-

né moci stejně jako organizace, výzbroj a výcvik Rudé armády. Tím bude umožněna účinná pomoc Rudé armády a dosaženo dokonalého využití jejich bojových zkušeností“.²⁾

Takto boli formulované dva základné dokumenty, zmluva o priateľstve, vzájomnej pomoci a povojnovej spolupráci medzi ČSR a ZSSR a KVP, ktoré v tom čase prezentovali hlavné vojenskodoktrínálne závery, ktoré sa stali východiskom pri budovaní ozbrojených síl v oslobodenej vlasti. V hlavných črtách sa v týchto dokumentoch odrážali základné revolučné zmeny v porovnaní s predmnichovskou armádou. Tieto zmeny boli adekvátnym odrazom zmien v politickej organizácii novej Európy, či novej tváre sveta, ako aj zmien v politickej štruktúre našej spoločnosti.

Tieto dokumenty riešili hlavné otázky bezpečnostného systému nášho štátu v duchu náhľadov, ktoré KSČ sformulovala a presadzovala už pred 2. svetovou vojnou, už v dobe ohrozenia našej republiky nastupujúcim fašizmom v Nemecku.³⁾ V tomto smere môžeme urobiť taký záver, že počas 2. svetovej vojny sa KSČ podarilo vystupňovať svoju úlohu vedúcej sily v národnoslobodzovacom boji našich národov a uplatňovať svoj vplyv na vypracovanie základov nového štátu, štátu demokratickej diktatúry ľudu. Víťazne vyústila táto politika prijatím Košického vládneho programu. Vo vojenskej sfére prinútila KSČ buržoázu politickú reprezentáciu z Londýna vzdať sa starej vojenskej doktríny predmnichovskej republiky a prijať hlavné myšlienky vojenskej politiky KSČ ako východzie pre formovanie novej vojenskej doktríny oslobodenej republiky. Ako sa neskoršie ukázalo, nebol postoj buržoázie k týmto dokumentom úprimný a boj o ich realizáciu bol vedený ešte po celé obdobie rokov 1945—1948 a KSČ ho víťazne do-
všila až vo februári 1948.

Od Košického vládneho programu k prvej povojnovej organizácii Československej ľudovej armády (5. 4. 1945 — 25. 5. 1945)

Počas vojny bolo úsilie KSČ motivované snahou prispieť maximálnymi silami k rýchlej porážke fašizmu. Preto usilovali komunisti o to, aby na oslobodenom území bola okamžite vyhlásená mobilizá-

cia všetkého obyvateľstva schopného plniť tieto úlohy, aby sa urýchlene z neho postavili jednotky, vyzbrojili a vycvičili pre front.

Londýnska buržoázna emigrácia, na če-

1) Zborník dokumentov: Za svobodu českého a slovenského národa, Praha 1966, str. 373

2) Tamtiež

3) Vychádzajúc zo záverov VII. kongresu Komunistickej internacionály (7. 8. 1935) vypracoval VII. zjazd KSČ (11. — 14. 4.

1936) program ľudovej fronty a obrany republiky proti fašizmu, v ktorom strana vyjadrila hlavné zásady svojej vojenskej politiky v tomto čase. Klement Gottwald sformuloval vo svojom referáte názory strany na nebezpečenstvo vojny, politický charakter tejto vojny a úlohu Československa v nej, princípy

le s Dr. E. Benešom, mala svoje vlastné predstavy a zámery o národnoslobodzovacom boji, ktoré sa v taktickom postupe nezhodovali s programom KSČ.⁴⁾ Ostáva skutočnosťou, že MNO londýnskej vlády, ktorému Beneš robil tütora, zamietlo ešte 18. 1. 1945 žiadosť veliteľa 1. Čs. armádneho zboru generála Svobodu o reorganizáciu tohto zväzu na 1. Čs. armádu. Keď Beneš hovoril v Košiciach 5. 4. 1945 na slávnostnom zasadnutí Slovenskej národnej rady o úlohách v našej oslobodenej vlasti, zdôraznil už na prvom mieste nutnosť zmobilizovať všetky sily na čo najrýchlejšie budovanie armády, skutočne významné vojenské hodnoty a sily.

„Musíme proto chtít z důvodů ostatních národních, politických i mravních, aby naše vojsko zasáhlo do konečného boje v této válce takovým způsobem, jenž by alespoň přibližně vyjadřoval jeho skutečnou brannou sílu. To nám doslova káže nejvyšší náš národní zájem a starost o jeho budoucnost.“⁵⁾ Ano, Beneš zdôraznil už na rokovaniach s komunistami v decembri 1943, že sa musí „bezpodmienečně bojovat ještě v době války“. Je však evidentné, že tým myslel predovšetkým až záverečnú fázu vojny a ciele sledoval tým už povojnové.

Pravda, v deň Benešovho prejavu v Košiciach, t. j. 5. 4. 1945, bol už aj vyhlásený KVP, ktorý zaviazal novú vládu, i prezidenta, realizovať ako prvoradé úlohy ozbrojeného boja proti fašizmu. V tento deň začala pracovať aj Vojenská rada pri predsedníctve vlády a ďalšie orgány. KVP sa začal realizovať bez podstatných prekážok.

Na tretej schôdzi Vojenskej rady (12. 4. 1945) bol medzi inými prerokovaný i program štruktúry armády. Celkovú organizačnú štruktúru armády vyložil vtedajší náčelník hlavného štábu gen. Boček. Podľa jeho predstáv, sa v prvej etape mal prebudovať 1. Čs. zbor v 1. Čs. armádu. V druhej etape, po vstupe jednotiek na české územie, sa mali postupne, ale čo najskôr, organizovať dve armády, každá o dvoch armádnych zboroch. Z celkového počtu 16 divízií mali byť dve tankové a dve letecké, zvyšok pešie. Okrem toho malo byť postavené sedem delostreleckých

obrány krajiny proti fašizmu a s ktorým spojencom. Dalším závažným dokumentom, v ktorom je vyložená vojenská politika KSČ, je reč Kl. Gottwalda v poslanckej snemovni Národného zhromaždenia 28. 4. 1936. [Dokumenty pozri: Kl. Gottwald: Deset let, Praha 1948, str. 11—44].

brigád, z toho dve tzv. ťažké, dve míno-metné, dve protitankové, jedna protiletadlová a príslušné ženijné a spojovacie jednotky. O organizácii mierovej armády referent len lakonicky poznamenal, že nebude menšia, než uvedený rámec. Tento návrh organizačného rámca armády je priaznivý v tom, že pomerne reálne sa v ňom odrážali možnosti vtedajšej brannej kapacity štátu.

Ďalší priebeh vojny mal rýchly spád a účasť Československa na oslobodení svojej krajiny ostala v podstate obmedzená až do konca vojny už len na 1. Čs. armádu.

Z rozhodnutia vlády zo dňa 15. 5. 1945 došlo konečne k reorganizácii 1. Čs. armádneho zboru na 1. Čs. armádu. Z jednotlivých brigád sa vytvorili divízie s rovnakým očíslovaním a nove sa vytvorili armádne jednotky. Táto urýchlená reorganizácia zboru v armádu bola vynútená aj samotnými úlohami, ktoré vyvstali s víťazným ukončením vojny a potrebou zaistenia našich štátnych hraníc s Nemeckom, Rakúskom a Maďarskom. Zväzky 1. armády mali obsadené tieto pásma:

1. čs. tanková brigáda: Jablůnkov (v to) — Králíky (mimo);

1. pd: Králíky (v to) — Děčín (mimo);

3. pd: Klatovy (mimo) — Dačice (mimo);

4. pd: Dačice (v to) — Bratislava (v to);

2. pd: Bratislava (mimo) — Královský Chlmec (v to);

Čs. samostatná obrnená brigáda zo Západu bola do 31. 8. 1945 podriadená veliteľstvu XXII. amerického zboru. Po prevzatí čs. armádou obsadila hranice v pásme Klatovy (v to) — Děčín (v to).

1. čs. armáda tvorila personálny a materiálny základ, z ktorého vychádzala prvá povojnová organizácia Československej ľudovej armády (v ďalšom len ČSLA). Okrem toho sa nachádzala na oslobodenom území ešte 1. čs. zmiešaná letecká divízia o dvoch plukoch stíhacích a jednom pluku bitevného letectva, i dopravná letecká skupina. Jednotky zo Západu, Čs. samostatná obrnená brigáda ostala do konca augusta podriadená XXII. americkému zboru a letecké perute z Anglicka (310., 312., 313. stíhacia a 311. bombardovacia (prileteli do Československa tiež až v druhej polovici au-

⁴⁾ Pozri moskovské rokovanie Beneša s predstaviteľmi KSČ v decembri 1943/ V: Cesta ke květnu, I-1, Praha 1965 a Tvorba, přílohy čís. 19 a 20/1970.

⁵⁾ Bojující Československo 1938 — 1945, Praha — Košice 1945, str. 228.

gusta roku 1945. Tým začala nová etapa — etapa budovania mierovej organizácie čs. armády.

Z tohoto stručného náčrtu čs. bojových jednotiek na konci 2. svetovej vojny vyplýva, že mierová organizácia novej ČSĽA

vychádzala v máji roku 1945 z veľmi skromného bojového jadra, ktoré v zmysle personálnom, tak aj materiálnom. Velenie našej armády nemohlo nevziať v úvahu túto skutočnosť pri rozvíjaní plánov výstavby povojnovej armády.

Prvá mierová organizačná štruktúra Československej ľudovej armády (25. 5. 1945)

Vytvoriť mierovú organizáciu armády je vec veľmi zložitá a náročná. Vyžaduje nielen obrovských hmotných prostriedkov a mnoho času, ale aj početne erudovaný vojenskoteoretický aparát, schopný analyzovať základné komponenty limitujúce mierovú či vojnovú organizáciu armády.

Potreba vojenskoteoretických štúdií a analýz sa dala dočasne kompenzovať určitou improvizáciou a napodobňovaním určitých vzorov. V materiálo-technickej oblasti sa dalo po určitú dobu počítať s provizóriami a zásobami trofejného materiálu. Pokiaľ však išlo o celkový rozsah mierovej armády, sú aj jej hranice v prvom rade vymedzené potrebami, respektíve možnosťami ekonomiky štátu a jeho ľudskými zdrojmi.

Ak bereme v úvahu rok 1945, musíme konštatovať, že práve skončená šesťročná svetová vojna mala najničivejší charakter v dejinách ľudstva a pred krajinou spustošenú vojnou postavila s neúprosnou logikou otázku hospodárskej obnovy. Československo, aj napriek tomu, že zďaleka nebolo vojnou a fašistickou okupáciou tak strašlive zasiahnuté ako bratrské Poľsko, utrpelo obrovské hmotné škody. Naviac bol náš ťažký priemysel, opora branného potenciálu štátu, na samom konci vojny zdecimovaný angloamerickým strategickým bombardovacím letectvom. Ekonomicky sa rok 1945 nedal porovnať s ekonomikou predmníchovskej republiky v roku 1938. Naš ekonomický potenciál sa musel predovšetkým zamerať na obnovu a na celkovú prestavbu ekonomiky.

Veľkosť mierovej či vojnovej armády je závislá v neposlednom rade na počte obyvateľstva. V počte obyvateľstva došlo u nás, hlavne na konci vojny, k podstat-

ným zmenám. Velenie armády mohlo v roku 1945 počítať len s 2/3 počtu obyvateľstva z roku 1938.⁶⁾

Dalej muselo velenie armády vziať v úvahu aj následky rokov hospodárskej krízy (1930—1933), ktoré sa odrazili v početne veľmi slabých odvodných ročníkoch z tohoto obdobia.

Pri výstavbe povojnovej ČSĽA bolo nutné vychádzať aj z tej skutočnosti, že práve skončená vojna znamenala drtivú porážku tých síl, ktoré tradične ohrozovali bezpečnosť našej krajiny. Z toho vyplývalo, že sme k výstavbe našej povojnovej armády nepristupovali ani pod tlakom nejakého akútneho nebezpečenstva novej vojny.

V dôsledku týchto skutočností vychádzala vojenská politika KSČ v tomto období z premis, že urýchlená výstavba silnej armády nie je tým najhlavnejším problémom bezpečnosti nášho štátu. KSČ ponímala tieto otázky v širších súvislostiach. V tomto čase viedla KSČ otázky bezpečnosti nášho štátu predovšetkým v závislosti na upevňovaní pozícií nášho štátu v sfére zahranično-politickej, v prehĺbení našej orientácie na ZSSR a v rozvíjaní všestranných vzťahov so slovanskými krajinami. Tým strana riešila elementárne základy našej bezpečnosti v širších európskych súvislostiach.

Práve skončená vojna postavila vo vnútropolitickú oblasť pred KSČ ako vedúcu politickú silu v našom štáte s neúprosnou logikou otázky politickej a hospodárskej povahy. Strana sa musela sústreďovať na tie úseky života našej spoločnosti, ktoré boli určujúce pre upevnenie režimu ľudovej demokracie a konečné riešenie otázok moci v našom štáte. Buržoázii sa v dôsledku mnohých príčin oslabili poli-

ností vojenskú činnú službu, takže sa počet obyvateľstva, o ktorý sa nová armáda mohla opierať, znížil o ďalší milión a dosiahol 10 miliónov. Ak bereme v úvahu faktickú silu odvodeného ročníku okolo 55 000 mužov a počítame s u nás tradičnou dvojročnou prezenčnou službou, boli hranice mierovej armády dané počtom 110 000 vojakov základnej služby.

⁶⁾ V roku 1938 mala ČSR 14,8 mil. obyvateľov. Po 2. svetovej vojne sa po odsune Nemcov, pripojením tzv. Podkarpatskej Rusi (Zakarpatskej Ukrajiny) k ZSSR na základe plebiscitu, i stratou 360 000 našich najlepších ľudí v koncentračných táboroch, v domácom odboji i na fronte, znížil počet obyvateľov na 11 miliónov. Podľa branného zákona zo dňa 27. 5. 1945 nekonali príslušníci neslovanských národ-

tické a mocenské pozície v našom oslobodenom štáte. Jej ambície však spočívali predovšetkým v ekonomických pozíciách. Tieto si umocnila využívaním povojnových hospodárskych ťažkostí. Takto sa zákonite prenieslo aj ťažisko mocenského zápasu do hospodárskej oblasti. Preto aj KSČ videla v prvých povojnových rokoch kľúč ku konsolidácii ľudovodemokratického režimu a cestu rozvoja národnodemokratickej revolúcie predovšetkým v hospodárskej sfére. Obnova a rozvoj našej ekonomiky sa tak stala ústrednou témou skladania skúšky „dospelosti“ KSČ vo vedení našej spoločnosti. Pri obmedzených zdrojoch sa plány na rýchlu výstavbu veľkej armády nemohli stretnúť s podporou KSČ, ale naopak, armáda mohla za takejto situácie dostať prostriedky zo štátneho rozpočtu len na najpotrebnejšie účely.

Čiže, KSČ riešila aj vo vnútropolitickej sfére bezpečnostné otázky nášho štátu v širších súvislostiach. KSČ sa zamerala na budovanie základov vojenskej moci nového štátu. Armáda nebola KSČ považovaná za rozhodujúcu zložku štruktúry štátnej správy z hľadiska vývinu národnodemokratickej revolúcie a aktuálnejšej pre KSČ bol boj o charakter armády než boj o rýchlu výstavbu veľkej armády.

Podľa všeobecnej situácie sa teda dala očakávať určitá skromnosť a trezornosť v tempe i celkovom rozsahu výstavby našej povojnovej armády. Dala sa predpokladať postupnosť vo výstavbe.

Nestalo sa však tak. S veľkým chvatom bola už 25. 5. 1945 schválená prvá povojnová všeobecná organizácia čs. armády, ktorá svojim rozsahom doslova respektovala predstavy svojho vrchného veliteľa Dr. E. Beneša, ktorý tri dni predtým prehlásil, že „... postavíme armádu najmenej takovou, jakou jsme měli před rokem 1938.“⁷⁾ Nová organizácia pozostávala zo štyroch oblastí (Praha, Tábor, Brno, Bratislava). Za vojny sa z veliteľstiev oblastí mali vytvoriť veliteľstvá poľných armád. Každá oblasť pozostávala z dvoch armádnych zborov. Tretí armádny zbor sa mal u každej oblasti postaviť až za mobilizácie. Celkom 8 armádnych zborov v mieri, respektíve 12 za vojny (1. Praha 2. Hradec Králové, 3. Plzeň, 4. Tábor, 5. Brno, 6. Olomouc, 7. Trenčín a 8. Banská Bystrica). Každý zbor mal v mieri po dvoch divíziách, tretia sa mala tiež postaviť až z mobilizovaných záloh. Celkom tedy 11 peších a 5 horských divízií⁸⁾ v mieri,

respektíve 31 peších a 5 horských divízií za vojny. Každá oblasť mala okrem toho svoje vlastné, tzv. armádne zväzky a útvary (tankové, ťažké delostrelecké, protitankové delostrelecké, minometnú a ženijnú brigádu, protiletadlové delostrelecké a spojovací pluk). Hlavnému veliteľstvu podliehali štyri letecké stíhačské divízie, tankový zbor, ťažká delostrelecká divízia (tzv. prielomová) a spojovací pluk.

Je prekvapujúce, ak v roku 1945, na samom konci vojny, mala byť armáda najmenej taká, aká bola pred rokom 1938, tedy v predvečer 2. svetovej vojny. Takto široko koncipovaná mierová organizačná štruktúra armády musela vytvoriť napätie medzi potrebami a možnosťami naplnenia tejto organizačnej štruktúry ľuďmi i materiálom. Rovnako prekvapujúce bolo riešenie tohto napätia cestou povolávania záložníkov do výnimočnej činnosti podľa branného zákona. Na základe tohto zákona nastúpilo medzi 5. až 9. júnom, tedy mesiac po skončení vojny v Európe, na 130 000 osôb, z tohoto počtu bolo 9 000 vojenských gážístov v zálohe.

Čím bol motivovaný tento chvat vo výstavbe našej armády, ak nikdo z oficiálnych kruhov nepredpokladal v tom čase nejaké nebezpečenstvo novej vojny?

Pravda, výstavba armády čo do veľkosti i tempa nie je len závislá na stupni nebezpečenstva vojny. Je logické, že na konci vojny predpokladala obnova správy územia nášho štátu okrem ochrany predmnichovských hraníc predovšetkým kontrolu celého územia, vrátane pohraničia, obývaného vtedy silným nemeckým žilvom. To nebola úloha ľahká ani jednoduchá. Okrem toho vyvstali rozsiahle úlohy spojené s vysídlením obyvateľstva nemeckej národnosti a s výmenou časti obyvateľstva maďarskej národnosti. Naliehavé a náročné boli aj úlohy s okamžitou potrebou obnovy spojovacej, cestnej i železničnej siete, stavba mostov, ťažba uhlia a podobne. Na všetkých týchto úsekoch zohrala armáda nie malú úlohu. Táto situácia nahrávala oným silám, ktoré usilovali o rýchlu výstavbu silnej armády aj z iných dôvodov. V tom, že útvary a zväzky práve 1. a 3. oblasti boli naplnené až na 107 % na úkor jednotiek 2. a 4. oblasti (naplnenosť 80 %), nebola náhoda. 1. a 3. oblasť boli svojimi hlavnými silami orientované k severným hraniciam českých zemí. Veľmi mnoho o tom prezrádza porada vojenských funkcionárov, konaná za osobnej účasti Dr. E. Beneša na Hrade 19. 7. 1945. Beneš na tejto porade zdôraznil, že politická situácia vyžaduje, aby sme boli v rozumnej forme vojensky pripravení na všetky eventuality. „Pohotovosť armády musí

⁷⁾ VHA — VKP — 1945 — č. 1

⁸⁾ Od výstavby horských divízií se nekoršie upustilo, pretože nebolo možné zapatriť špeciálnu výstroj a výzbroj.

být. Nevíme čo se môže stať (Poľsko, Maďarsko). To není přehnané, ani panikařeni.“⁹⁾ Na tejto porade sa Beneš zveril v podstate o dvoch príčinách, ktoré vyvolali v tom čase akútnu potrebu pripravené a pohotovej silnej armády. Obe príčiny súviseli v podstate s Poľskom.

Benešovu známou víziou bolo, že armáda je najlepším znakom konsolidovaného štátu. Beneš bol presvedčený, že aj blízke rozhodovania spojencov o našich veciach v Postupim budú brať zreteľ na našu skutočnú silu, ktorá sa podľa neho mohla navonok prejavíť hlavne vojensky. Z toho potom Beneš vyvodzoval záver, že ak by sme neboli vojensky silný a nemohli v tomto smere Poľsku odporovať v nevyjasnených vzájomných územných nárokoch, povolili by mu údajne všetci. A naopak, naša vojenská slabosť by údajne mohla vyvolať javy, ktoré by mohli byť príčinou sporov medzi spojencami. A Beneš navonok úzkostlivo dbal, aby nezadal príčiny k rozporom medzi spojencami Západu a Východu. Benešovo memento vo veci miesta a úloh ČSR znelo: „Jsme na křižovatce!“

Druhú príčinu, prečo Beneš žiadal pripravenú a pohotovú armádu, videl v alternatíve možného priameho použitia vojenskej sily. O tejto alternatíve povedal: „Ve věci polského vojenského soustředění na určité části našich hranic nutno v každém případě zajistit předmnichovské hranice. Těmto požadavkům naše vojenské síly postačují, pokud jde o počty.“¹⁰⁾

Na spomínanej porade vyvinul Dr. E. Beneš nemalý tlak, aby armáda bola čo najrýchlejšie vyzbrojená, aby sa armáda viac propagovala v tom zmysle, že je na vysokej úrovni a pod. Beneš na tejto porade, ale nie len na nej, potvrdil, že to bol on, kto dal podnet k urýchlenej výstavbe takej armády, ktorá nebola adekvátna situácii, ani našim vtedajším možnostiam. Dr. E. Beneš sa v československo-poľských vzťahoch pokúsil o nepriame uplatňovanie vojenskej sily ako znaku konsolidovanosti štátu. Vo veci zaistenia našich predmnichovských hraníc bol zrejme rozhodnutý pristúpiť aj k priamej konfrontácii vojenskej sily.

Ako sa ukázalo, nedokázala ani 2. svetová vojna vyličiť niektorých československých a poľských buržoáznych politikov a zabrániť u nich recidívam predmnichovských vzájomných politických šarvátok.

⁹⁾ VHA — VKPR — 1945 — čj. 1041 — neoficiálny zápis písaný tužkou

¹⁰⁾ VHA — VKPR — 1945 — čj. 1041 — oficiálny zápis písaný strojom

Dôvody, prečo Dr. E. Beneš presadzoval rýchlu výstavbu armády, ktorá by bola čo do veľkosti najmenej taká, aká bola pred rokom 1938, nie je zrejme možné vtesnať len do rámca československo-poľských vzťahov, či priprav postupimskej konferencie víťazných veľmocí, alebo priprav mierovej konferencie vôbec. Dr. E. Beneš vedel iste veľmi dobre, že v hospodársky rozvrátených a vojnou zničených krajinách Európy, najmä v takej kategórii štátov ako ČSR, sa po skončení vojny mohla uplatniť a uprednostniť ekonomická obnova a rozvoj ako kritérium sily a konsolidovanosti štátu. Dr. E. Beneš sledoval rýchlou výstavbou veľkej armády aj problémy vnútropolitckej povahy.

Beneš bol známy ako neúnávný vyjednávateľ a majster kompromisov. Beneš bol politik, ktorý sa zriedkavo rozhodol ísť do otvoreného stretu so svojimi protivníkmi. O to obratnejší bol v postupe indirektnou metódou. Beneš vedel veľmi dobre ohodnotiť ambície KSČ v povojnovom politickom živote, ako to aj mnohokrát potvrdil na svojich rokovaní s jej predstaviteľmi v Moskve. Beneš bol veľmi podrobne zoznamovaný aj s programom KSČ a s jej taktickým postupom. Stalo sa verejným tajomstvom, že obnova vojnou zničeného hospodárstva mala byť a bola maturitou KSČ v otázkach politického vedenia štátu. Ak Dr. E. Beneš postavil v tejto situácii požiadavku rýchlej výstavby veľkej armády, dal tým podnet k vzniku určitého tlaku a navodil tým konkrétnu atmosféru, ktorá bola vo svojich dôsledkoch zameraná proti linii KSČ a nemohla inakšie, než vyústiť v konfliktné situácie.

V pozadí boja o rýchlu výstavbu veľkej armády boli aj iné otázky. KSČ bojovala v intenciách Košického vládneho programu o také zloženie dôstojníckeho zboru, ktoré by bolo zábezpečou budovania ľudovej, demokratickej a antifasistickej armády. Preto KSČ presadzovala tieto zásady:

a) aby za dôstojníkov z povolania boli z predmnichovskej armády prijatí len tí, ktorí sa aktívne zúčastnili boja proti fašizmu;

b) aby za dôstojníkov z povolania boli prijatí v boji osvedčení veliteľia z radov domáceho odboja, predovšetkým partizánov, bez ohľadu na to, či splnili podmienku ukončenia stredoškolského vzdelania.

Tým vyzdvihovala KSČ politické aspekty výstavby veliteľského zboru a vzhľadom k situácii aj v tejto sfére, mala KSČ záujem len na postupnej výstavbe rozsahom nie veľkej armády. Dr. E. Beneš presadzo-

vaním rychlé výstavby velké armády povolal velký dopyt po důstojnících a oslaboval politické nároky na prijatie za dôstojníka z povolania. Beneš dosiahol toho, že za dôstojníkov z povolania boli prijímaní aj takí, čo sa aktívne protifašistického boja síce nezúčastnili, ale fašizmus nepodporovali. Do popredia postavil Beneš vojenskoodborné kritéria, nutnosť využitia blížšie nedefinovaných tzv. schopností predmníchovského veliteľského zboru a stredoškolské vzdelanie ako základný predpoklad. V otázkach armády, najmä tých, čo išli za rámec Košického vládneho programu nepovažovala KSČ v tom čase za nutné a v konkrétnej situácii ani za účelné ísť s Benešom do otvoreného stretnutia.

Je možné nastoliť aj takýto problém: do akej miery počítal Dr. E. Beneš s rozhodujúcim stretnutím politických síl v našom štáte a akú úlohu v tomto stretnutí prisudzoval armáde? Nie je možné nespomenúť, že Beneš už jeden „generálny“ mocenský konflikt politických síl v našom štáte zažil koncom roku 1920 a bolo by naivné nazdávať sa, že s podobným rozhodujúcim stretnutím po roku 1945 nepočítal. Beneš nebol v tomto smere bez skúseností a vedel veľmi dobre, akú úlohu môže pri tom zohrať „disciplinovaná“ armáda. Je známe, že Ripka sa netajil s tým, „... že si smlouvou se Sověty chceme [myslené Beneš, Ripka a pod. — poznámka autora] „také zajistit vnitřní nezávislost, že nebezpečí komunismu chceme čelit jednak zahraničně politickou přátelskou spoluprací se Sovětským svazem, jednak absorpcí komunistického nebezpečí, záležející v tom, aby komunisté byli vtaženi k vládní spolupráci, a tím k vládní spoluzodpovědnosti.“¹¹⁾ A pokiaľ ide o úlohu armády, naznačil ju Beneš v príhovore k veliteľom a zástupcom útvarov čs. samostatnej brigády v Anglicku už 18. 12. 1942, keď povedal: „Musíme se vynasnažit, abychom to měli do šesti měsíců v pořádku. Budeme se muset držet pevně, protože po válce čekám velkou revoluci v Německu a různé události kolem... Armáda v tom musí sehrát velkou roli jednotitele a koordinátora.“¹²⁾

¹¹⁾ Československo-sovětské vztahy v době Velké vlastenecké války 1941—1945, Praha 1960, str. 108.

¹²⁾ VHA — VKPR — 1940 — 1945 — 54/14/1/20.

Nakoniec je treba v súvisi s Benešovou predstavou rýchlej výstavby veľkej armády zmieniť sa ešte o jednom probléme, ku ktorému bol Beneš priamo alergický. Bola to otázka pobytu sovietskych vojsk na našom území bezprostredne po skončení vojny. Tento pobyt sovietskych vojsk na našom území bol po určitú dobu objektívne nutný nielen z hľadiska medzinárodných aspektov tej doby, alebo z hľadiska potreby času zo strany ZSSR na demobilizáciu tak zložitého mechanizmu, akým vojnová armáda je, ale bol potrebný predovšetkým aj z hľadiska našich vnútorných potrieb. Zvyšky porazených fašistických síl, najmä v našom pohraničí, neboli zďaleka ešte zanedbateľné a plná kontrola územia, ako predpoklad jeho správy, si vyžiadala veľké vojenské a mocenské úsilie.

Sú známe epizódy, ktoré potvrdzujú, že Beneš mal mimoriadne vydráždenú citlivosť pre všetko, čo súviselo s československo-sovietskymi vzťahmi, osobitne s pobytom sovietskych vojsk, či ich orgánov a predstaviteľov na našom území. Keď sa Beneš dozvedel o úmysle maršála Koneva umiestniť svoje veliteľstvo v Prahe, čo bolo z vojenského a zemepisného hľadiska prirodzené, reagoval na to veľmi podráždené. Kvalifikoval túto skutočnosť ako praktické obsadenie Československa sovietskymi vojskami a postavil to do rovnakej roviny s Maďarskom, Rakúskom a Nemeckom, kde platili okupačné štatúty.

Dr. E. Beneš sa ovšem vo svojej alergii neponížil, a vo svojej funkcii ani ponížiť nemohol, na úroveň vtedy sa už vyskytujúcich verejných protisovietskych inktív proti pobytu sovietskych vojsk na našom území, ako to bolo prezentované zo strany niektorých národných socialistov a lídrov v Čechách a demokratov na Slovensku. Beneš postupoval aj v tomto prípade indirektnou cestou, t. j. cestou urýchlenej výstavby významnej vojenskej sily, aby tak postavil partnera pred alternatívu zväznenia účelnosti svojich vojsk na našom území.

Takto široko koncipovaná organizačná štruktúra mierovej armády musela vyvolávať ťažkosti tak vo vzťahu k ekonomike ako aj vo vnútri samotnej armády. Táto situácia vytvorila permanentný tlak, ktorý sa velenie armády snažilo riešiť časťmi reorganizáciami.

(Pokračovanie v ďalšom čísle)